

BETEKINTŐ

12. évf. 3. szám (2018)

DOI: 10.25834/BET.2018.3.2.

Medgyesi Konstantin

A helyi demokrácia erőpróbája: a makói Pfeiffer-botrány.

Válság és megbélyegzés

1946–1947-ben a Pfeiffer-botrányral és annak következményeivel a helyi demokrácia valódi próbája zajlott Makón. Az ügy¹ maga és az utána következő eseménysorozat jelképesen mutatta meg a makói közélet szereplői szempontjából a különböző demokráciaértelmezéseket, a lokális demokrácia ethoszához való eltérő hozzáállást.²

1946. július 21-én egy sok tucat főből álló, igen harsány kommunista párti tömeg nem engedte szóhoz jutni makói nagygyűlésén Pfeiffer Zoltán igazságügyi államtitkárt, a Független Kisgazdapárt egyik vezető politikusát. Az államtitkár így nem tudta elmondani beszédét. Az eset annyiban nem egyedi a koalíciós évek Magyarországon, hogy a Magyar Kommunista Párt és a Baloldali Blokk számára 1946-tól kezdve bevált harci eszközzé vált a rivális politikai csoportosulások rendezvényeinek megzavarása.

Az ügy két ok miatt fontos és történeti értelemben érdekes. Egyrészt ez az első olyan Pfeiffer-gyűlés, amelyet botrányba fullasztanak. (A későbbiekben mindez mindennapossá válik, s végül odáig fajul, hogy 1947. augusztus 25-én csongrádi választási összejövetelén Pfeiffer Zoltánt a felheccelt kommunista aktivisták biciklilánccal – életveszélyes sérüléseket okozva a politikusnak – majdnem agyonverik.) Másrészt a gyűlés megzavarása után az FKGP helyi szervezete arról döntött, hogy a párt városházi frakciója nem vesz részt a makói képviselőtestület munkájában, vagyis a makói kisgazdák kvázi felmondták a helyi koalíciót a baloldallal, és kivonultak a helyi demokrácia legfontosabb fórumának számító grémiumból. Ez mindenképpen unikálisnak tekinthető az országban – noha hasonló csörték előfordultak más településeken is.³

A kisgazda városatyák hosszú hónapokig bojkottálták a „városi parlament” üléseit. Erőteljes és hosszú ideig tartó, több hónapos nyomásgyakorlást követően – az összeesküvés ügy árnyékában, Kovács Béla elrablása után néhány héttel és Pfeiffer Zoltánnak a Független Kisgazdapártból való kilépését, kizorítását követő napokban – 1947. március 19-én tértek vissza a testületbe. Mindezen történéssel összefüggésben akár azt is mondhatnánk, hogy ismét teljesebbé válhatott a helyi demokrácia, de ismerve az országos kontextust, illetve a visszatérés érdekében a baloldal által végzett nyomásgyakorlás metódusát, kijelenthető: ezzel a helyi demokrácia ereje tovább gyengült, hiszen intézményesen, képviselőcsoporti szinten már nem maradt lehetőség a baloldali aktoroktól független strukturális közéleti akaratképzésre.

A szervezők 1946. július 21., vasárnap délután 4 órára hirdették meg a kisgazda nagygyűlést. Szónokként Pfeiffer Zoltán államtitkárt, Parragi György és Pártay Tivadar FKGP-s nemzetgyűlési képviselőket jelölték meg.⁴

Az összejövetel helyszíne a makói városháza előtti tér volt. A tömeg nagyságáról egymásnak ellentmondó

adatainak vannak. A korszak kommunista polgármestere, Kiss Imre visszaemlékezésében „500 főnyi hallgatóságról”⁵ beszélt. A kispazda szellemiségű *Igazság* című országos hetilap szerint „több ezer ember gyűlt össze”.⁶ Az akkoriban egyetlen helyi napilap, a baloldali *Makói Népiújság* publicisztikájában arról írt, hogy „nem sokkal többen”⁷ lehettek, mint 500 fő. A kispazda napilap, a *Kis Újság* két, egymástól eltérő létszámról adott hírt a különböző lapszámaiban. Az affért követő napokban, 1946. július 25-én „több ezer”⁸ tömegről tájékoztatott, míg három héttel később, augusztus 18-án úgy fogalmazott, hogy „néhány száz ember”⁹ volt jelen az eseményen.¹⁰

A gyűlést Szőnyi Imre¹¹ nemzetgyűlési képviselő, az FKGP makói vezetője nyitotta meg, majd átadta a szót Pfeiffer Zoltánnak. Az államtitkár rövid bevezetőjét követően a „kispazdapárt többségi jogairól szólott”.¹² A beszámolók szerint ekkor „tört ki a vihar, s az egész gyűlés tartama alatt nem lankadó erővel tartott, egyre fokozódott”.¹³ Az államtitkár egy ideig szócsatát vívott a közbeszólásokkal, majd abbahagyta a beszédet. Szőnyi megpróbálta a rendet helyreállítani, ez azonban nem sikerült.

A *Makói Népiújság* baloldali elkötelezettségű publicistája – kissé cinikusan – úgy vélte: „egy népgyűlés sikere mindig a szónokokon múlik”,¹⁴ majd a következőket írta: „Pfeiffer már szinte az első szavaival olyan hangot ütött meg, mely mélyen sértette a megjelent nem kispazdapárti hallgatóságot. Mikor pedig az első közbeszólásokra rögtön le söpredékezte a tömeget, természetes csak azt bizonyította be a tömegnek, hogy okkal támadják őt.”¹⁵ A kommunisták részéről a vád, hogy Pfeifferék „söpredékek, csöcseléknek, részegeknek” nevezték a hangoskodókat, többször is megjelenik.¹⁶ Pfeiffer Zoltán életrajzírói, Földesi Margit és Szerencsés Károly megítélése szerint a politikus „igen robbanékony volt, az ellentétek elsimitásához nem igazán értett”.¹⁷ Nem kizárt tehát annak lehetősége, hogy a kommunista provokátorok közbekiabálása valóban felbosszantotta az államtitkárt, aki visszaszólt a botrányt keltő csoportosulásnak. Ráadásul, mivel ekkor érte először ilyesfajta erőteljes inzultus, bizonyára még nem ismerte a módját, miként lehet kezelni az efféle kellemetlen szituációkat.

Hogy pontosan mit mondott Pfeiffer Zoltán, és főként, hogy mit szeretett volna elmondani, rekonstruálhatatlan. Segítségét jelenthet azonban a délelőtti kiskunhalasi szónoklata, hiszen tartalmilag valószínűleg nem készült két, teljesen eltérő hangvételű megnyilatkozással. Kiskunhalason kijelentette: „a demokráciában a parasztság nélkül nem lehet politikát csinálni, mint ahogyan nem lehet olyan politikai akciókat sem, melyek ellenkeznének az ország nagy többségét kitevő parasztság felfogásával.”¹⁸ Minden bizonnyal e kérdéskörrel kívánt beszélni a makói hallgatóság előtt is. Feltételezhetjük, Pfeiffer Makón is a kispazda demokráciaértelmezés szerint kívánt szónokolni, és itt is el akarta mondani, hogy „demokráciában” a parasztságot képviselő erőknek döntő szavuk kell hogy legyen a közéleti meghatározó kéréseiben.

Miután Pfeiffernek nem sikerült elmondani a beszédét, Pártay Tivadar nemzetgyűlési képviselő próbált szóhoz jutni. Beszélt a „demokrácia eszményéről”, sürgette a helyhatósági választások megtartását,¹⁹ tiltakozott azon beállítás ellen, miszerint a kispazdapárt reakciós lenne,²⁰ és elismeréssel nyilatkozott a Szovjetunió az ország felszabadítása érdekében kifejtett erőfeszítéseiről.²¹ E Vörös Hadseregnek szóló gesztus kettős célt szolgálhatott. Pártay igyekezett legalább minimálisan elnyerni a kommunista szimpatizáns kiabálók bizalmát, továbbá ezt követően kritikaként fogalmazhatta meg, hogy az MKP-tagok hozzátartozói nagyobb segítséget kapnak hadifoglyaik hazahozatalához, mint azok, akik nem töltöttek ki kommunista párti belépési nyilatkozatot. „Természetes, hogy egy ilyen rágalmat a tömeg nem tűrt szó nélkül és nem volt kíváncsi a többi mondanivalóra”²² – írta szerkesztőségi véleményként a baloldali *Makói Népiújság*.

Eltérő számok állnak rendelkezésünkre arra nézve, hogy hányan lehettek a rendbontók.²³ Az 1946. július 25-én megjelent *Kis Újság* tájékoztatása szerint „mintegy 200 főnyi csoport igyekezett megzavarni”²⁴ az összejövetelt. Július 28-án így írt a kispap napilap: a „gyűlésen részt vevő törpe kisebbség szüneteltől fűtött botrányt rendezett és sűrűn szakította félbe a szónokokat.”²⁵ A *Kis Újság* augusztus 18-i számában viszont a következőket olvashatjuk: „néhány száz ember van jelen, kétharmaduk kommunista.”²⁶ A kispap szellemiségű hetilap, az *Igazság* a gyűlés megzavarásáról szóló tudósítás elején „egy szokatlanul nagy”²⁷ társaságról beszélt, majd ötszáz provokátorról tett említést.

Az *Igazság* beszámolójából arról értesülünk, hogy a kommunista pártiak „két részre oszlottak, körbefogva a hallgatóságot. Amikor a szónokok beszélni akartak, a jól megszervezett rendbontók szavalókórusokat létesítettek és különféle munkáspárti jelszavak kiabálásával lehetetlenné tették a szónokok további beszédét.”²⁸ A *Makói Népiújság* baloldali újságírója azonban úgy vélte: „a két részre oszló közbefogás is csak a cikkíró fantáziájában létezett.”²⁹

A kispapok biztosak voltak benne, hogy a rendbontás tudatosan kigondolt akció lehetett. A *Kis Újság* arról írt, hogy a provokátorok „szervezetten lépnek fel”.³⁰ Az *Igazság* pedig „előre megszervezett suhanc-társaságról”³¹ szólt. A *Makói Népiújság* szerint „valószínű, hogy a gyűlést előre megszervezett suhanc társaság zavarta volna meg. A Kommunista Párt tömegei a maguk lábán állnak, a maguk fejével gondolkodnak.”³²

Az MKP makói vezetőségének üléseiről készült jegyzőkönyvek alapján nem lehet egyértelműen megállapítani, hogy volt-e előzetes forgatókönyv a Pfeiffer-gyűlés megzavarására. A július 21-i kispap rendezvény előtt alig egy héttel, július 16-án tartott az MKP helyi szervezete vezetőségi ülést. A jegyzőkönyv tanúsága szerint nem került szóba a téma. (Ez persze nem jelenti azt, hogy jegyzőkönyvön kívül nem tettek lépéseket az ügyben.) A július 23-i összejövetelen, tehát a botrányba fullasztott tömegrendezvény után két nappal Rátky György vezetőségi tag kijelentette, „nekünk is van egy olyan tömegünk, amelyre mindenkor számíthatunk”, majd hozzátette: „láthattuk, hogy az elvtársak fegyelmezettek”.³³ E megjegyzést figyelembe véve, hajlamosak lehetünk elfogadni „az előre eltervezett rendezvény” variációját. Szintén e megbeszélésen kisebb vita alakult ki arról, hogy szükséges lett volna-e a kommunista befolyás alatt álló helyi sajtóban előzetesen cikket írni Pfeifferről, hogy megfelelően „jellemezzék” a kispap politikust a makóiak előtt. Kiss Imre polgármester úgy vélekedett, „helyes az, hogy nem mutattuk be előzőleg [...], mert így nem mondhatják legalább, hogy régen készültünk erre. Így spontán jött.”³⁴

Csepregi Imre prelátnak, a Makó-Belvárosi Katolikus Egyházközség plébánosa 1944-től 1953-ig naplót vezetett. A megzavart kispapgyűléssel kapcsolatosan – noha az eseményen maga nem vett részt, másoktól értesült a történetekről – érdekes bejegyzést találunk a dokumentumban: „Mint mondják, a párhelyiségben volt a polgármester is és a háttérből irányította a rendezvényt.”³⁵ A városban tehát elterjedt az, hogy Kiss Imre, Makó kommunista párti polgármestere személyesen vezényelte le a provokációt.³⁶ Ennek fényében lehet tanulságos az MKP július 23-i makói vezetőségi ülésén hozott határozat, miszerint „hívjuk fel az elvtársak figyelmét a sutgó propaganda elleni harcra”.³⁷

Kiss Imre polgármester néhány nappal később a *Makói Népiújság* hasábjain értékelte a július 21-én történeteket. „Tárgyilagosan meg kell állapítanunk, hogy azon a sérelmezett népgyűlésen, amelyen a hallgatók egy része valóban nem tudott parancsolni érzelmeinek és véleményét megmutatta a gyűlés szónokaival szemben – és ezt különös mértékben szeretném kihangsúlyozni –, a demokrácián nem esett semmi sérelem. Nem párt ellen

tüntetett és nyilvánított véleményt senki sem. Ismétlem, nem párt ellen, hanem egyes személyek ellen, akiket a Kisgazdapárt szónoknak hívott meg – szerencsésen vagy szerencsétlenül, nem vitatom, hiszen ez a párt belügye – de le kell szögezni azt, hogy úgy Parragi, mint Pfeiffer államtitkár személye a gyűlést megelőző hetekben, sőt hónapokban egyöntetű céltáblája volt a demokratikus sajtónak, amely kifogásolta, sőt nem egy esetben elítélte azokat a megnyilatkozásokat, amelyek e két szónok részéről az ország különböző részein elhangzottak. Ebben a sajtóvisszhangban részt vett nemcsak a kommunista sajtó, de a Baloldali Blokk valamennyi sajtóorgánuma is. Ilyen előzmények után nem is olyan csodálatos, ha kirobban az, ami kirobbant azon a sérelmezett nagygyűlésen. Újra hangoztatom, hogy az, ami azon a vasárnap délután történt – meggyőződésem szerint – nem a Kisgazdapárt ellen hangzott el, hanem azok ellen, akik ott a hallgatók elé álltak és szólni kívántak³⁸ – hangsúlyozta a kommunista párti polgármester.

Figyelemre méltó, hogy Kiss Imre a gyűlés megzavarását kiváltó érzelmi elemként a „demokratikus sajtó” Pfeiffer-ellenes írásait nevezte meg, s egyúttal leszögezte, hogy a demokrácián nem esett sérelem. A baloldali elkötelezettségű *Makói Népiújság* szintén e vonal mentén érvelt: „A kommunista párt tömegei [...] eljöttek a nagygyűlésre meghallgatni azokat a szónokokat, akiket a *Szabad Nép* ellenük vitatkozó cikkeiből már ismertek. Maguk akarták leellenőrizni a szónokok demokrata mivoltát.”³⁹ Külön kiemelnék azt a nyelvi panelt, miszerint a helyi kommunisták a kisgazda politikusok „demokrata mivoltát” kívánták úgymond megvizsgálni.

A július 21-i makói nagygyűlés előtti hónapban Pfeiffer Zoltán valóban a baloldal céltáblájává vált. Érdemes ezért felvázolni, milyen támadásokban volt része akkoriban az igazságügyi államtitkárnak. Ezáltal könnyebben megérthetjük, miféle érzések, indulatok bujkálhattak a botrányozók lelkében.

Pfeiffer Zoltán a Bilkey-Papp Zoltán-ügyben vállalt jogvédő magatartása miatt már 1946 márciusában a kommunista sajtó támadásainak keresztüztüzebe került. Bilkey-Papp Zoltánnal és társaival szemben demokráciaellenes összeesküvés volt a vád, de Pfeiffer igazságügyi államtitkárként igyekezett az ügy jogállami normákkal ellentétes vadhajtásait visszametszeni – ettől kezdve illesztették a kommunisták Pfeiffer neve elé a „fasisztamentő” nem túl hízelgő jelzőjét.⁴⁰

1946 májusában a kommunisták iránt lojális Ries István igazságügyi miniszter hosszabb időre Angliába utazott, s így Pfeiffer Zoltán államtitkár lett a tárca tényleges irányítója. Pfeiffer igyekezett gátat szabni az igazságszolgáltatási igazgatás terén az MKP diktatórikus törekvéseinek. Zolnay Kálmán, az igazságügyi minisztérium büntetőjogi osztályának vezetője, aki meggyőződéses kommunistaként rendszeresen küldte az MKP vezetői számára a jelentéseket Pfeifferről és a tárcáról, ebben az időszakban a következőket írta az államtitkárral kapcsolatosan egy bizalmas összefoglalóban: „Mindent tüvé teszünk, hogy a reá kompromittáló aktákat felszínre hozzuk.”⁴¹ Mivel érdemi dehonestáló tényeket nem találtak, maradt a megbélyegzés eszköztára.

A *Szabad Nép* 1946. június 29-i számában jelent meg Révai József, a kommunista párt ideológusának vezércikke. „Mit ér a harc a faszizmus ellen, ha az igazságügyminisztérium államtitkári székében Pfeiffer Zoltán ül, aki jobb ügyszóhoz méltó buzgalommal, módszeresen és rendszeresen, nem hanyagságból, hanem előre megfontolt szándékkal akadályozta a köztársaság védelméről szóló törvény alkalmazását”⁴² – adta meg az alaphangot Révai, majd ekképpen folytatta: „Ha a demokrácia megérdemelné nevét, akkor a [...] Pfeiffer Zoltánokon kezdené el az erély alkalmazását.”⁴³ Szintén e lapszámban napvilágot látott egy hosszú, többhasábos cikk Pfeiffer Zoltánról. Az írás címe: *A legnagyobb fasisztamentő. Pfeiffer államtitkár úr, a demokrácia*

ellenségeinek védelmezője.

A Magyar Kommunista Párt hivatalosan is követelni kezdte az FKGP-től Pfeiffer Zoltán visszahívását az Igazságügyi Minisztérium államtitkári posztjáról. 1946. július 7-én pedig Szviridov tábornok jegyzéket adott át Nagy Ferenc miniszterelnöknek, melyben többek között felszólította a magyar kormányt, hogy mentse fel állásából az igazságügyi államtitkárt. Nagy Ferenc így emlékezett később a Szviridov-féle nyomásgyakorlás Pfeiffer személyét érintő vonatkozásaira: „A következő követelés, hogy mondassam le hivataláról Pfeiffer Zoltán igazságügyi államtitkárt, miután hivatalában akadályozza a demokráciaellenes bűncselekmények gyors kivizsgálását és a bűnösök megbüntetését. [...] Hogy Pfeiffer Zoltán államtitkárt hivataláról mondassam le, a leghatározottabban visszautasítottam. Pfeiffer Zoltán ezután még több mint fél évig államtitkára volt az Igazságügy-minisztériumnak.”⁴⁴

Nagy Ferenc miniszterelnök dolgát megkönnyítette – vagyis maradt mozgástere, így például kiállhatott Pfeiffer mellett –, hogy a Szövetséges Ellenőrző Bizottság angol és amerikai tagjai tiltakoztak amiatt, hogy Szviridov egyoldalúan avatkozott be a magyar belpolitikába, s ennek következtében a szovjetek felfüggesztették a jegyzék hatályát.⁴⁵ A július 16-i pártközi megegyezés következtében pedig Pfeiffer Zoltán megmaradhatott a posztján, és mindez reményt jelentett arra, hogy a személyét érő kommunista párti támadások egy időre megszűnnek.

Az időleges belpolitikai békét hozó július 16-i kompromisszumot követő napokban történt Makón a Pfeiffer Zoltánt ért incidens. A helyi kommunista párti vezetők, akik a baloldali országos sajtóból (főként a már idézett *Szabad Népből*) és alkalmi parlamenti pletykákból, bennfentesnek gondolt pártapparátusbéli személyektől értesülhettek a politikai történésekről, úgy érezhették: a „fasisztamentő” Pfeiffer üldözött vaddá vált (június közepétől egy hónapon át valóban az is volt), ellene bármi megengedhető. Ilyen megfontolások és lélektani összetevők állhattak a gyűlés megzavarása mögött. A makói MKP-s politikusok olvasták a *Szabad Népből* az igazságügyi államtitkára zúdított vádjait, ez meg is maradt bennük. (Láthattuk, Kiss Imre is a *Szabad Népből* Pfeiffert ostromozó írásaira utalt, mikor a makói botrány összefüggéseit igyekezett megmagyarázni.) Bizonyára nem értesültek viszont a Szviridov-levél felfüggesztéséről és a színpadok mögött zajló pártközi tárgyalások eredményéről. Így amikor hírt vettek Pfeiffer Zoltán makói látogatásának, azt gondolhatták, eljött az idő a cselekvésre, ahogyan a *Makói Népijség* publicistája írta: a kommunista tömeg maga akarta „leellenőrizni a szónokok demokrata mivoltát”.⁴⁶

Július végén történhetett, hogy az MKP megyei és országos vezetése megállj parancsolt a helyi pártvezetésnek, és kritikával illette a Pfeiffer-gyűlés megzavarását. Mindennek hatására Rozsnyai Mihály, az MKP városi titkára lemondott posztjáról. A makói kommunisták pedig úgy értelmezték a felsőbb pártvezetés döntését, miszerint „letiltották a forradalmi gondolatot a tagságnál”.⁴⁷

A Magyar Kommunista Párt Csanád Megyei Bizottságának 1946. augusztusi ülésén állapították meg, hogy helyben „fennáll még mindig a kissé baloldalra való elhajlás, túlzott radikalizmus, türelmetlenség”.⁴⁸ Apró Antal, a MKP KV tömegszervezeti osztályvezetője a párt Csanád megyei szervezetének helyzetéről szóló 1946. augusztus 13-i keltezésű jelentésében is utal rá, személyi ellentétek vannak a makói vezetésben, és egyes kommunista funkcionáriusok részéről „a Párt irányvonalának kérdésében is állandó kritika és támadás hangzik el”.⁴⁹ (A dokumentum Farkas Mihály asztalára került, aki a következő megjegyzést írta a lapra: „Szükségesnek tartom, hogy a szervezési és káderosztály egy-egy jó, értelmes instruktorja [sic!] lemenjen Makóra és megvizsgálja a pártszervezet belső helyzetét.”⁵⁰)

E kritikus csoport tagjai túl puhának tartották az MKP politikai stílusát – azt, hogy a kommunisták formálisan elfogadják a parlamentáris demokrácia világát, szellemiségét –, ezért is igyekeztek önálló kezdeményezésekkel élni. Mindennek volt egyik megnyilvánulása a Pfeiffer-gyűlés megzavarása.

A kisgazda összejövétel botrányba fullasztása miatt Makón azonban az MKP még a Baloldali Blokkon belül is elszigetelődött, ugyanis – a normasértés súlyossága folytán – a helyi szociáldemokraták és a Nemzeti Parasztpárt makói képviselői is elhatárolódtak a július 21-én történetektől. („Az SZDP sajnos ellenünk fordult és ugyancsak ez a helyzet az NPP-vel is”⁵¹ – olvasható a kommunista pártszervezet július 23-i vezetőségi ülésén készült jegyzőkönyvben.) A helyzet komolyságát mutatja, hogy a kisgazda összejövétel megzavarása miatti tiltakozás jeleként két személy kilépett a makói MKP-szervezetből. Erről Sárvári György, a vezetőség tagja számolt be: „A MÁV-nál két párttag arra hivatkozással, hogy a vasárnapi tüntetéssel nem azonosítja magát, kilépett.”⁵²

A makói gyűlés megzavarása belpolitikai téren is hangos botrányt okozott. Pfeiffer Zoltán szerint „a demokrácia szégyene”,⁵³ ami történt. Az országos kisgazda sajtó pedig nem mulasztotta el a lehetőséget, hogy az eset kapcsán is rávilágítson a kommunistáknak a demokratikus politikai kultúrát sértő közéleti stílusára.

„A népgyűlés nem akadémiai ülés s épp a demokráciában nem szabad könnyelműen szordínót szereltetni a tömegek nyelvére. Kiváltképpen egy nagy párt nagygyűlésén. Más azonban az, amikor kifejezett szavak, mondatok mellett vagy ellen tüntet a tömeg és más az, amikor szónokok egyáltalában nem szólhatnak. Sem tetszetősen, sem ellentmondást érdemlően, mert csak a hallgatóság beszél vagy a hallgató tömeg egy része vaklármázik. A demokrácia illetanába sehogyan sem fér meg a szónémító vakláрма s nem a demokrácia ügyeit szolgálják azok a pártok, amelyek termékeny vita helyett politikai gyűlések megzavarása terén vitézkednek”⁵⁴ – fogalmazott cikkében a *Kis Újság*, s egyben a demokráciáról szóló fogalmi viták narratívájába helyezte az esetet. A kisgazda szellemiségű hetilap, az *Igazság* az átértett sérelmek ellenére a koalíciós együttműködésre helyezi a hangsúlyt: „A makói kisgazdák kemény öklei nem sújtottak le a már nem is felelőtlen, hanem jó előre megszervezett és betanított rendbontókra, mert a makói és az ország minden parasztja tudtában van a politizálás, a koalíció fontosságának.”⁵⁵

A megzavart gyűlést követően az FKGP helyi irányítói viszont nem elégedtek meg önmagában azzal, hogy felháborodnak és tiltakoznak, hanem határozott politikai cselekvésre szánták el magukat. A helyi demokrácia lényegi struktúráját érintő döntést hoztak arról, hogy válaszként a Kisgazdapárt képviselőtestületi tagjai bojkottálni fogják a „városi parlament” üléseit.

A makói képviselőtestület a július 21-i incidens másnapján ült össze. A közgyűlés megnyitását követően Erdei Imre, a Független Kisgazdapárt delegáltja kért napirend előtti felszólalásra lehetőséget. Erdei a következő deklarációt – ami valóságos manifesztuma a helyi demokráciasérelmeknek – olvasta fel: „A Függetlenségi Frontba, majd pedig a koalícióba tömörült demokratikus pártok – köztük a Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt is – együttesen vállalkoztak az ország újjáépítésére és az önkormányzatokban, addig is, amíg az önkormányzati választások megtarthatók lesznek, az ügyek intézésre. A Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt ezt a vállalkozást komolyan vette és veszi most is annak ellenére, hogy a lakosság között a többsége nyilvánvaló, vállalta még azt is, hogy a most meglevő paritásos alapon intézményesen kisebbségbe szorítkozzék. Tette ezt a kitűzött nagy cél érdekében, hogy a viszonyok mielőbb konszolidálódjanak és az újjáépítés haladhasson, feltételezve, hogy a többi pártoknak is ugyanez a céljuk [...] De kétségbe kell vonni azt, hogy a

pártok egyike méltányolja ezt az áldozatkészséget és hajlandó a maga részéről is, ha nem is áldozatot hozni, de legalább belátni, hogy az együttműködés érdekében bizonyos lojalitásokkal kell lenniök a pártoknak egymással szemben, mert különben együttműködés el nem képzelhető, nem hogy megvalósítható volna. A Kommunista Párt által követett magatartás az együttműködést már eddig is sokszor és nagy mértékben megnehezítette a közelmúltban történt képviselőtestületi gyűléseken, különösen pedig a tegnapi napon a Kiszgadzapárt által rendezett gyűlésen tanúsított magatartásával pedig teljes joggal hiheti a Független Kiszgadzapárt, hogy az együttműködési szándék nem őszinte, sőt e miatt minden közös munka lehetetlenné válik és ezért a maga részéről levonja a következtetéseket és mindennemű közös tárgyalásról, így a városi képviselőtestületi gyűlésekről is, távol tartja magát mindaddig, amíg ez a magatartás ilyen irányú lesz, vagy míg a [z önkormányzati] választások meg nem történnek.”⁵⁶ A memorandum elhangzása után a Kiszgadzapárti városatyák elhagyták a képviselőtestületi ülést.

Kiss Imre kommunista polgármestert valóban meglepte a Kiszgadzák lépése. Az MKP makói vezetőségének másnapi ülésén mondta: „Nem gondoltam, hogy ezért [ti. a gyűlés megzavarása miatt] minden népi szervből ki fognak vonulni.”

A képviselőtestületen belül a koalíciós pártok paritásos alapon delegáltak képviselőket, ezért a többség biztosított volt a polgármester számára. Kiss Imre viszont hamar beláthatta, a helyi FKGP-ek e döntésükkel lényegében a képviselőtestület, illetve a város első emberének legitimitását támadják.

Az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választásokon Makón a Független Kiszgadzapárt a szavazatok 52%-át szerezte meg, így egyértelmű lehetett, a közgyűlésről való kivonulással messze a legnagyobb politikai tömörülés vonul passzív ellenállásba.

Az MKP helyi vezetői felismerték a Kiszgadzák kivonulásával együtt járó politikai kockázatokat. Ennek megfelelően azonnal cselekedtek. Egyrészt erőteljes sajtókampánnyal, nyilatkozatokkal, publicisztikákkal arra törekedtek, hogy megbélyegezzék a Kiszgadzák e „felelőtlen” magatartását, s ezzel az FKGP ellen fordítsák a közvéleményt. Másrészt megpróbálták megosztani a makói Kiszgadzákat, vagyis leválasztani a tagság egy részét a vezetőségről. Hosszú hónapokig mindezek a törekvések sikertelenek maradtak.

A megzavart 1946. július 21-i rendezvény után Pfeiffer Zoltán azonnal jelezte: nem adják fel, néhány hét múlva visszatérnek és megtartják újra a gyűlést. A megismételt rendezvényre augusztus 11-én került sor.⁵⁷ Pfeiffer Zoltán államtitkárt ezúttal Bajcsy-Zsilinszky Endre özvegye kísérte el a csanádi megyeszékhelyre. Az esemény lázban tartotta a város közélet iránt érdeklődő lakosságát. Olyanok is elmentek kíváncsiságból a gyűlésre, akik egyébként nem jártak politikai rendezvényekre. Akadtak, akik valamelyik közeli ingatlanból figyelték a történéseket. Csepregi prelátus például – többekkel együtt – ügyvéd ismerősének lakásából hallgatta végig a beszédeket. Már az is tanulságos, hogy ez a kis társaság milyen miliőben töltötte ott az időt. Az egyik vendég fia kommunista párti agitátor volt, így egymást figyelmeztették a jelenlévők, hogy az illetővel „óvatosan beszéljenek”,⁵⁸ nehogy tovább adja a férfi az elhangzottakat.

A gyűlés ezúttal rendben zajlott. (Az MKP makói vezetősége augusztus 4-i ülésén „mindenféle provokációt” megtiltott, sőt arról rendelkezett, hogy „a kommunisták ne menjenek”⁵⁹ el a rendezvényre. Azok a párttagok, akik ezzel ellentétesen cselekszenek, pártfegyelmiire számíthatnak, szökött a verdikt.⁶⁰)

A megismételt gyűlésre a Kiszgadzák meghívták a város polgármesterét, Kiss Imrét. Milyen okok vezérelhették az FKGP makói irányítóit e lépésükkel? Pusztán az udvariasság, vagy lehetett benne akár egy kis provokatív

szándék is? A polgármester mindenesetre elment a rendezvényre. Kiss Imre úgy vélte, e gesztusával segítheti visszacsábítani a képviselőtestületbe a kisgazdapárti városatyákat. Az eseményen szerzett benyomásairól visszaemlékezéseiben is szólt: „Pfeiffer Zoltán hasonlóan ocsmány hangon beszélt, mint az előző megzavart gyűlésen, de ebben most már senki sem zavarta meg.”⁶¹

Cseperegi prelátus naplójában természetesen egészen más megközelítéssel elemezte a Pfeiffer-beszédet. („Okosan és ügyesen vágta a kommunistákat, múltkori példátlan viselkedésüket.”⁶²)

A *Makói Népiújság* tudósítása szerint Pfeiffer Zoltán beszédét „a munkáspártok elleni éles, gúnyos kritika jellemezte, mivel a három hét előtti gyűlés megzavarását a Magyar Kommunista Párt makói szervezete előre megfontolt szándékának tulajdonította”.⁶³ A megszólalás többi részében részletesen beszélt „a magyar demokrácia eredményeiről”,⁶⁴ hangoztatva, hogy ezekben a sikerekben Kisgazdapárt segítsége is ott van. „A stabilizációval kapcsolatosan hangoztatta, hogy meg kell teremteni a lelkek stabilizációját is és az ősszel meg kell tartani a községi választásokat.”⁶⁵

Az augusztus 11-i megismételt makói Pfeiffer-gyűlés az MKP országos vezetőinek megítélése szerint is „olyan nagy jelentőségűnek mutatkozott”,⁶⁶ hogy a párt két – már akkor sem névtelen, de a későbbiekben valóban széles ismertségre szert tevő – politikusát, Apró Antalt és Piros Lászlót küldték le Makóra az események megfigyelése végett. Mindketten nemzetgyűlési képviselők voltak 1946-ban, emellett Piros a Szakszervezeti Tanács főtítkárhelyetteseként tevékenykedett, Apró⁶⁷ pedig – a tömegszervezeti kérdésekért felelős – osztályvezetőként dolgozott a központi apparátusban. Délután – a polgármester⁶⁸ hivatali szobájának ablakából – hallgatták meg Pfeiffer Zoltán beszédét.⁶⁹

Apró hivatalos jelentésében értékelte az MKP-nak a helyi közéletben betöltött szerepét, mozgásterét és e téma részeként a makói Pfeiffer-gyűlések kísérőjelenségeit: „Politikai befolyásunk erősen gyengült az utóbbi időben. Ezt a megállapításom arra is építem, hogy eddig a kisgazdapárt Makón nem tudott erős gyökereket verni, de az utóbbi másfél hónap alatt, de különösen az utóbbi három hétben ezen a téren lényeges változás észlelhető a kisgazdapárt javára. Három héttel ezelőtt Makón a két munkáspárt tagjai megzavarták⁷⁰ Pfeiffer gyengén előkészített gyűlését és akkor Pfeiffer azt mondta, hogy három hét múlva visszajön, de a gyűlést minden körülmények között meg fogja tartani. Most 11-én tényleg megtartotta gyűlését és azon becslésem szerint több mint hatezer ember volt. A mi elvtársaink nem tettek semmi előkészületet, passzívak maradtak, úgy gondolták, hogy Pfeiffer úr gyűlése nem sikerül, de a tények azt bizonyítják, a kisgazdapárt megszervezte ezt a gyűlést, a mi elvtársaink pedig megijedtek a nagy tömeg láttára. Pfeiffer közel három órás beszédet tartott és igen élénken éljeneztek, helyeselték neki a megjelent munkások és parasztok”⁷¹ – áll az Apró-jelentésben.

Kiss Imre kommunista párti polgármester „erős bírálatot” kapott Apróéktól amiatt, hogy miért nem hagyta ott az eseményt, „amikor a szónok a kommunista pártot olyan szigorúan elítélte és rágalmazta a beszédében”.⁷² Kiss Imre részben azzal védekezett, hogy tüntető távozásával nem akarta megsérteni a mellette helyet foglaló özvegy Bajcsy Zsilinszky Endrénét. („Nagy tiszteletlenségnek tartottam volna, hogy szó nélkül ott hagyjam őket.”⁷³) Ez a fajta érvelés a legkevésbé sem hatott a pártközpont embereire. Szintén hatástalan maradt a polgármester másik megjegyzése: „Folyamatban volt az a párt által is szorgalmazott feladat, hogy a városi képviselőtestületből tüntetően kivonuló kisgazdapárti képviselőket meggyőzzem, hogy térjenek vissza és vegyenek részt továbbra is a nagyon fontos városi ügyek intézésében.”⁷⁴ Kiss Imre taktikai szempontból sem látta jónak egy újabb front megnyitását azzal, hogy tiltakozása jeléül elhagyja a gyűlést. „Persze, az akkori hangulatban egyik magyarázatot sem fogadták el kellő megértéssel”⁷⁵ – írja visszaemlékezésében Piros és Apró reakciójáról a

polgármester.

Kiss Imre „búne” kompenzálásaként a kispazda rendezvényt követő héten a *Makói Népiújság* címlapján megjelent publicisztikájában ostromozta Pfeiffer Zoltánt. Azt nyilván nem bírálhatta, amit Pfeiffer mondott a szónoklatában, hiszen a polgármester ott ült az első sorban, és csendben hallgatta az elhangzottakat – emiatt kapta a pártbírálatot. Így ügyeskedő húzással azért kritizálta az államtitkárt, amiről nem beszélt. „Valamiről elfelejtett szólni Pfeiffer államtitkár úr a legutóbbi kispazda nagygyűlésen. Ez a valami a beszolgáltatás. Az a beszolgáltatás, amely végeredményben a stabilizációs alapja és elengedhetetlen létfeltétele a közellátásnak. Azok a kisemberek és kétkezi dolgozók, akik az elmúlt inflációs világban, a szertemálló fizetésből élő tisztviselőkkel egyetemben, belefúlladtak a bankjegytömegek áradatába és nem jutottak semmihez, akik az éhségtől szédelegve, rongyos ruhában és cipőben végezték munkájukat a magyar közösségért, ezek a névtelen hősök szerettek volna valamit hallani az államtitkár úrtól a beszolgáltatással kapcsolatban”⁷⁶ – igyekezett fogást keresni Pfeifferen Kiss Imre.

A sikeres Pfeiffer-gyűlés „ellensúlyozására”⁷⁷ a makói kommunisták egy másik nagyszabású rendezvénnyel igyekeztek válaszolni. Augusztus 20-ra hívták össze híveiket. A szónok: Pfeiffer régi kritikusa, Révai József, a Magyar Kommunista Párt legfőbb ideológusa volt. Az MKP augusztus 13-i Csanád megyei pártbizottsági ülésén részletesen meghatározták a feladatokat. Döntést hoztak arról, hogy 5000 röpcédulát szórnak szét, 7 kocsit járja majd a környező településeket a gyűlést megelőző napokban („községenként 3–5 elvtárs fog kimenni Makóról háziagitálni”).⁷⁸ Mozgósították a megyei R gárdát is. „Mindenképpen azon leszünk, hogy a FgKFPP⁷⁹ 11-i gyűlésénél népesebb és impozánsabb gyűlést rendezzünk”⁸⁰ – áll a megyei pártbizottsági ülés jegyzőkönyvében. „Meg akarod tudni, mit fog válaszolni Révai József nemzetgyűlési képviselő a múlt heti Kispazdapárt gyűlésén elhangzottakra? Jöjj el augusztus 20-án de. 10 órára a városháza elé”⁸¹ – ilyen újsághirdetésekből invitálták az érdeklődőket a kommunista párti összejövetelre.

Révai József beszédében – a várakozásoknak megfelelően – szólt a Pfeiffer-féle rendezvényről is. „Egy népgyűlés volt itt Makón, egy magasállású kormányférfi volt a szónok. Nem akarok vele vitatkozni. Arról beszélt, hogy ki a súlyosabb és nem arról, hogy mi a baja-gondja a magyar parasztságnak és hogyan lehet a bajon segíteni. [...] Legközelebb ha Makóra jön ez az úr, több figyelmet szenteljen a dolgozó parasztság igazi bajaira. És kevesebbet kötekedjen velünk kommunistákkal”⁸² – mondotta Révai.

A *Makói Népiújság* tudósítója szerint „több ezer főnyi tömeg”⁸³ vett részt az eseményen. „A gyűlés hangulatára is rányomta bélyegét azonban a kispazdapárti térhódítás. A városi pártvezetőség kénytelen volt beismerni, hogy a 20-i népgyűlés nem sikerült”⁸⁴ – emlékezett később Kiss Imre kommunista párti polgármester.

Az augusztusi Pfeiffer- és Révai-gyűlés után Kiss Imre polgármester – érzékelve a kommunisták számára e szempontból kedvezőtlen helyi közéleti klímát – egy időre, néhány hónapra letett arról, hogy visszacsábítsa a kispazdapártiakat a képviselőtestületbe.

1946 végére azonban teljességgel nyilvánvalóvá vált, a közeljövőben nem lesznek helyhatósági választások, amelyek helyben, Makón is a polgári erők előretörését hozhatták volna. 1947. január elején pedig „kirobbant” a magyar közösségi összeesküvésű ügy, ami által defenzívába szorították a Független Kispazdapártot.

Mindezen tényezők a helyi küzdelmekben is éreztették a hatásukat. A képviselőtestületből kivonuló kispazda városatyák számára nyilvánvalóvá vált: a testületi bojkottal kapcsolatos küzdelemben immáron az utóvédharc

következik.

Makó városában is egyértelmű lehetett Kovács Béla 1947. február 25-ei elrablásának üzenete: aki szemben áll a kommunista hatalmi törekvésekkel, az bármikor olyan sorsra juthat, mint az egykori FKGP-főtitkár.

Március 19-én az FKGP képviselői visszatértek a városi közgyűlésbe. A totalitárius eszmékkel szembeni nemzeti ellenállás és a magyar polgári demokrácia történetében a makói kisgazdák passzív rezisztenciája egy aprócska, de mégis figyelemre méltó történet.

Az 1947. augusztus 31-ei parlamenti választásokon az országos 13%-kal szemben a makói választók 37%-a voksolt a Magyar Függetlenségi Párt listájára, így az MFP Makón messze megelőzte a 21%-ot szerzett MKP-t. Ebben a választási eredményben – a demokrácia biztosította keretek között – az 1946-os Pfeiffer-affér és közéleti következményei is szerepet játszhattak.

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára. MSZMP Csongrád Megyei Bizottság Archívuma (MNL CSML MSZMP CSMBA) 26. f. 3. ö. e. 27. f. 4. öe. Csanád megyei MKP iratok

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltárának Makó Városi Levéltára (MNL CSML MVL) 290 kgy 15.706/1946. Jegyzőkönyv a képviselőtestület 1946. július 22-i üléséről

Politikatörténeti Intézet Levéltára (PIL) 274. f. 16. cs. 152. ö. e.

Apró Antal, a MKP KV tömegszervezeti osztályvezetője a párt Csanád megyei szervezetének helyzetéről szóló 1946. augusztus 13-i keltezésű jelentése

Felhasznált sajtóforrások

Igazság, 1946. július–augusztus

Kis Újság, 1946. június–augusztus

Makói Népiújság, 1946. június–augusztus

Szabad Nép, 1946. június–augusztus

Hivatkozott irodalom

Balogh, 1975

Balogh Sándor: *Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1945–1947*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.

Bencsik, 2007

Bencsik Péter: Politikai viszonyok Hódmezővásárhelyen 1947-ben a kékcédulás választások előtt. *Belvedere Meridionale*, 5–8. sz. 40–63.

Bencsik, 2018

Bencsik Péter: *Hódmezővásárhely politikai élete 1944–1950 között*. Hódmezővásárhely. (Emlékpont könyvek.) http://www.emlekpont.hu/konyvek/Emlekpont_konyvek_8_Bencsik_Peter_Hodmezovasarhely_politikai_elete_1944_1950_kozott.pdf (A letöltés időpontja: 2018. augusztus 31.)

Csepregi, 2011

Csepregi Imre: *Napló. 1944–1946*. Makó, Makó város önkormányzata.

Földesi–Szerencsés, 2003

Földesi Margit – Szerencsés Károly: *A megbélyegzés hatalma. Pfeiffer Zoltán (1900–1981)*. Budapest, Kairosz Kiadó.

Kiss, 1989

Kiss Imre: *Egy munkásháztól a városházáig. (Önéletírás)*. Makó, szerzői kiadás.

Medgyesi, 2004

Medgyesi Konstantin: A makói Pfeiffer-affér: Közéleti botránysorozat a koalíciós évek Makóján. In *Móra Ferenc Múzeum évkönyve. Történeti tanulmányok*. Szerkesztette: Zombori István. Szeged, Móra Ferenc Múzeum. 257–283.

Nagy, 1990:

Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött. I.* Budapest, Európa – História Kiadó.

Tamasi, 1974

Tamasi Mihály: A népi demokratikus forradalom győzelme. In *Makó az első felszabadult magyar város*. II. kötet. Szerkesztette: Korom Mihály. Makó, Makó Városi Tanács. 37–162.

Vida, 1986

Vida István: *Koalíció és pártharcok. 1944–1948*. Budapest, Magvető Kiadó.

¹ A tanulmány a „Demokrácia-diskurzus(ok) Magyarországon az 1945 és 1949 közötti időszakban és időszakról” címmel írt doktori disszertációm része. A téma egy korábbi feldolgozása: Medgyesi, 2004: 257–283.

² 1945 után Magyarországon fokozatosan alakult ki az új kommunikációs mező, az instrumentalizált nyelv, amely struktúrájának lényegi vonása, hogy a politikai kifejezéseket fegyverekként használja; majd a nyelvpolitikai küzdelmek eredményeként kizárólagos jelleggel kívánja birtokolni a demokrácia fogalmát. Miután a társadalmi nyilvánosság tereiben a kommunisták érdemben elfoglalták a demokrácia kifejezést, az ellenfeleikre rásütötték a „demokráciaellenesség” vádját. E kommunikációs folyamat jellemzője, hogy a szavak eredeti jelentéstartalmát elveszik és kifordítják.

³ A Makóhoz alig harminc kilométerre fekvő Hódmezővásárhelyen is zajlott hasonló jelenség. A kérdésről bővebben: Bencsik, 2007; 2018.

⁴ Pfeiffer, Pártay és Parragi politikai szövetségesként jöttek Makóra, a támadásokkal szemben is együtt igyekeztek megküzdeni. E három ember későbbi közéleti pályája tanulságos XX. századi történet. Parragi 1947-ben egyik alapítója lesz a Független Magyar Demokrata Pártnak, Pfeiffer pedig a Magyar Függetlenségi Pártnak, Pártay az 1947-es választásokon az anyapárt, a Független Kisgazdapárt jelöltjeként indult. Pfeiffer '47 őszén emigrációba kényszerül, Pártay itthon marad, és a recski munkatábor rabja lesz, míg Parragit az ötvenes években az Elnöki Tanács tagjának választják. Pfeiffer sohasem térhetett haza, 1981-ben egy New York-i kórházban hunyt el, Parragi 1963-ban távozott az élők sorából; hármójuk közül egyedül Pártay Tivadar érte meg a kommunista rendszer bukását, aki Kádár-kori ügynökműlttel terhelve és csalódként a rendszerváltó kor közéletében 1999-ben halt meg.

⁵ Kiss, 1989: 231.

⁶ *Igazság*, 1946. augusztus 2. 5.

⁷ *Makói Népiújság*, 1946. augusztus 6. 3.

⁸ *Kis Újság*, 1946. július 25. 2.

⁹ *Kis Újság*, 1946. augusztus 18. 3.

¹⁰ „Rekkenő hőségben a régi városháza járdája közelében tartózkodtam, így hozzávetőlegesen szemben álltam a résztvevőkkel. A közelemben állt Császtvay István, a hatodik osztályos gimnazista osztálytárs és Gajdi István végzős tanítóképzős barát, az ifjú költőtítán. A résztvevők számát utólag nem merném megbecsülni, de népes volt a Főtérnek ez a része. Az erkélyen négyen-ötven is lehettek, név szerint Pfeiffer Zoltánra, Pártay Tivadarra és Szőnyi Imrere emlékszem. Szőnyi Imre bácsi bevezető előadása csendben zajlott. Pfeiffer Zoltán szavaiba viszont előbb rövid, inkább tömönatos bekiabálások történtek. Egyre emlékszem: »Le a lakk-cipős kisgazdákkal!« Erre Pártay Tivadar – miközben a fokozódó hangzavarban valamit mondott is – fölemelte az erkély korlátjára egyik csizmás lábát. Ezt a szimpatizáns részvevők derültséggel és tapssal viszonzták. A bekiabálások olyan ordító hangzavarrá fokozódtak, hogy Pfeiffer kénytelen volt beszédét megszakítani.” (Dr. Tóth Ferenc helytörténész ifjú gimnazistaként ott volt a gyűlésen, kérésemre írta le emlékeit az eseményről.)

¹¹ Szőnyi Imre makói középbirtokos gazdálkodó, aki még a második világháború előtt kapcsolódott be a helyi közéletbe, a Kisgazdapártban vállalt szerepet. Kapcsolatot ápolt a makói származású Eckhardt Tiborral, a párt korábbi első számú politikusával. A háborút követően Szőnyi Imre az egyik megszervezője a Független Kisgazdapárt makói csoportjának. A párt makói vezetője lett. Az 1945-ös választásokkor bekerült a nemzetgyűlésbe, majd 1947-ben az országgyűlésbe is, ugyanakkor tagja volt a helyi képviselőtestületnek.

¹² *Makói Népiújság*, 1946. július 23. 2.

- ¹³ Uo.
- ¹⁴ *Makói Népiújság*, 1946. augusztus 6. 3.
- ¹⁵ Uo.
- ¹⁶ Tamasi, 1974: 86.
- ¹⁷ Földesi–Szerencsés, 2003: 251.
- ¹⁸ *Kis Újság*, 1946. július 25. 2.
- ¹⁹ A kiszagdák kiemelt politikai követelése volt, hogy tartsák meg szerte az országban a helyhatósági választásokat. Egy ilyen megmérettetésen ugyanis az FKGP földcsuszamlásszerű győzelmet arathatott volna, eltávolítva ezáltal a Baloldali Blokk helyi kádereit. Nem véletlen, hogy az MKP vezette baloldal ellenállt a helyhatósági választások megtartására irányuló tervnek. (Balogh, 1975: 220, 233–236, 308.)
- ²⁰ A Pártay által elmondottakról: *Makói Népiújság*, 1946. július 23. 2.
- ²¹ A beszéd e részéről a *Makói Népiújság* 1946. augusztus 6-i száma írt. (3. p.)
- ²² Uo.
- ²³ „A kiabálók az első sorokban álltak, bizonyára ide valók lehettek, de idegeneknek, ágról szakadtaknak tűntek. Nem volt hangszóró és erősítő, így képesek voltak a szónokokat túlkiabálni.” (Dr. Tóth Ferenc feljegyzéséből.)
- ²⁴ *Kis Újság*, 1946. július 25. 2.
- ²⁵ *Kis Újság*, 1946. július 28. 2.
- ²⁶ *Kis Újság*, 1946. augusztus 18. 3.
- ²⁷ *Igazság*, 1946. augusztus 2. 5.
- ²⁸ Uo.
- ²⁹ *Makói Népiújság*, 1946. augusztus 6. 3.
- ³⁰ *Kis Újság*, 1946. augusztus 18. 3.
- ³¹ *Igazság*, 1946. augusztus 2. 5.
- ³² *Makói Népiújság*, 1946. augusztus 6. 3.
- ³³ MNL CSML MSZMP CSMBA 27. f. 4. öe.
- ³⁴ Uo.
- ³⁵ Csepregi, 2011: 543.
- ³⁶ Még ott voltunk a helyszínen, amikor feltűnt, hogy Pfeiffer fölháborodottan, igen energikus léptekkel átvágott a Főtérre, és bement az MKP Posta utcai (Szöllősi-ház) székházába. A közelemben lévők ilyesmit mondtak: Most majd az igazságügyi államtitkár kioktatja a kommunistákat a demokráciára.” (Dr. Tóth Ferenc feljegyzéséből.)
- ³⁷ MNL CSML MSZMP CSMBA 27. f. 4. öe.
- ³⁸ *Makói Népiújság*, 1946. július 28. 1.
- ³⁹ *Makói Népiújság*, 1946. augusztus 6. 3.
- ⁴⁰ Földesi–Szerencsés, 2003: 78–84.
- ⁴¹ Uo. 106.
- ⁴² *Szabad Nép*, 1946. június 29. 1.
- ⁴³ Uo.
- ⁴⁴ Nagy, 1990: 319–321.
- ⁴⁵ Vida, 1986: 199.
- ⁴⁶ *Makói Népiújság*, 1946. augusztus 6. 3.
- ⁴⁷ Tamasi, 1974: 88–89.
- ⁴⁸ MNL CSML MSZMP CSMBA 26. f. 3. öe.
- ⁴⁹ PIL 274. f. 16. cs. 152. öe.
- ⁵⁰ Uo.
- ⁵¹ MNL CSML MSZMP CSMBA 27. f. 4. öe.
- ⁵² Uo.
- ⁵³ *Kis Újság*, 1946. július 28. 2.
- ⁵⁴ *Kis Újság*, 1946. július 25. 2.
- ⁵⁵ *Igazság*, 1946. augusztus 2. 5.
- ⁵⁶ MNL CSML MVL 290 kgy 15.706/1946.
- ⁵⁷ „Hetek múlva a kiszagdák Pfeiffer részvételével újabb nagygyűlést tartottak. Ekkor a Főtérnek a Gazdasági Egyesület előtti részén és a mai József Attila szobor környékén zajlott a rendezvény. Osztálytársaim közül Császtvay Istvánon kívül Lator László is részt vett. A jelen levők száma többszöröse volt az előbbinek. Úgy hírlett, hogy Szolnok megyéből is ide sereglettek. Pfeiffer azzal kezdte beszédét, a múltkor nem engedtek szóhoz jutni, ha ma is megzavarnak, még akár a nőgrádiakat is idehozzuk. Semmi incidens nem történt. Ezt ezzel a megjegyzéssel érzékeltették: Ősszel minden légy elhullik.” (Dr. Tóth Ferenc feljegyzéséből.)
- ⁵⁸ Csepregi, 2011: 556.
- ⁵⁹ MNL CSML MSZMP CSMBA 27. f. 4. öe.

⁶⁰ Erről a helyi napilap közölte információkat. (*Makói Népiújság*, 1946. augusztus 13. 3.)

⁶¹ Kiss, 1989: 233.

⁶² Csepregi, 2011: 556.

⁶³ *Makói Népiújság*, 1946. augusztus 13. 2.

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ Kiss, 1989: 232.

⁶⁷ Apró Antal számára nem lehetett ismeretlen a környék, hiszen ifjúkorában élt Makón.

⁶⁸ Eközben – amint erről már szó esett – Kiss Imre polgármester meghívott vendégként az egyik fő helyen ült a kispadgyűlésen.

⁶⁹ „Apró elvtárs mindent jegyzetelt és fönt a központban ismerteti.” (Az MKP makói szervezet vezetőségi ülésén készült jegyzőkönyvből, MNL CSML MSZMP CSMBA 27. f. 4. őe.)

⁷⁰ Apró ebben tévedett, hiszen mint már korábban láthattuk, a helyi szociáldemokraták elhatárolódtak a gyűlés megzavarásától.

⁷¹ PIL 274. f. 16. cs. 152. őe.

⁷² Kiss, 1989: 232.

⁷³ Uo. 233.

⁷⁴ Uo.

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ *Makói Népiújság*, 1946. augusztus 18. 1.

⁷⁷ Az „ellensúlyozás” megfogalmazás Kiss Imrétől származik. (Kiss, 1989: 233.)

⁷⁸ MNL CSML MSZMP CSMBA 26. f. 3. őe.

⁷⁹ Az FKGP hosszabb megnevezése: Független Kisgazda-, Földműves- és Polgári Párt (FKgFPP).

⁸⁰ MNL CSML MSZMP CSMBA 26. f. 3. őe.

⁸¹ *Makói Népiújság*, 1946. augusztus 18. 2.

⁸² *Makói Népiújság*, 1946. augusztus 22. 1.

⁸³ Uo.

⁸⁴ Kiss, 1989: 233.